GENERALINIO ADVOKATO
MICHAL BOBEK IŠVADA,
pateikta 2021 m. gegužės 6 d.[1]

Byla C-819/19

Stichting Cartel Compensation,
Equilib Netherlands BV
prieš
Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV,
Martinair Holland NV,
Deutsche Lufthansa AG,
Lufthansa Cargo AG,
British Airways plc,
Société Air France SA,
Singapore Airlines Ltd,
Singapore Airlines Cargo Pte Ltd,
Swiss International Air Lines AG,
Air Canada,
Cathay Pacific Airways Ltd,
Scandinavian Airlines System Denmark-Norway-Sweden
SAS AB
SAS Cargo Group A/S

(*Rechtbank Amsterdam* (Amsterdamo apylinkės teismas, Nyderlandai) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – SESV 101 straipsnis ir EEE susitarimo 53 straipsnis – SESV 103 straipsnio įgyvendinimo taisyklės – SESV 104 ir 105 straipsniuose numatyta pereinamojo laikotarpio tvarka – Susitarimai ir suderinti veiksmai, susiję su įvairiais kainos už krovinių vežimo oro transportu paslaugas elementais (papildomų mokesčių už kurą ir saugumą nustatymas, atsisakymas mokėti komisinius už papildomus mokesčius) – Ieškinys dėl žalos atlyginimo – Tiesioginis veikimas – Nacionalinių teismų kompetencija“

[1] Originalo kalba: anglų.

I. Įžanga

1. *Stichting Cartel Compensation* ir *Equilib Netherlands BV* (toliau – ieškovės) prašo priimti deklaratyvų sprendimą ir priteisti iš atsakovių [2] žalos atlyginimą už tai, kad jos, derindamos įvairius kainos už krovinių vežimo oro transportu paslaugas maršrutais tarp oro uostų Europos Sąjungoje bei Europos ekonominėje erdvėje (toliau – EEE) ir iš jų elementus, pažeidė SESV 101 straipsnio 1 dalį ir Europos ekonominės erdvės susitarimo (toliau – EEE susitarimas) 53 straipsnio 1 dalį.

2. Tie veiksmai tariamai buvo atlikti laikotarpiu, kai Taryba dar nebuvo priėmusi tam tikroms oro transporto sektoriaus dalims skirtų įgyvendinimo nuostatų, kad visiškai įgyvendintų SESV 101 straipsnyje numatytus principus. Todėl atsakovės teigia, kad pagal SESV 104 ir 105 straipsniuose numatytą pereinamojo laikotarpio tvarką kompetencija vykdyti SESV 101 straipsnį priklausė tik valstybių narių administracinėms institucijoms ir Europos Komisijai.

3. Šioje byloje keliamas klausimas dėl nacionalinių teismų kompetencijos taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalį ir EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalį antikonkurenciniams veiksmams to pereinamojo laikotarpio metu. Tačiau dėl to galbūt techninio ir laiku apriboto klausimo atitinkamai kyla dar svarbesnis klausimas dėl viešojo (administracinio) ir privataus (teisminio) Sąjungos konkurencijos taisyklių vykdymo užtikrinimo (tarpusavio) priklausomybės.

II. Teisinis pagrindas

A. SESV

4. SESV 101–105 straipsniuose nustatytos konkurencijos taisyklės. Su šia byla yra susijusios šios nuostatos:

„101 straipsnis

(EB sutarties *ex* 81 straipsnis)

1. Kaip nesuderinami su vidaus rinka yra draudžiami: visi įmonių susitarimai, įmonių asociacijų sprendimai ir suderinti veiksmai, kurie gali paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą ir kurių tikslas ar poveikis yra konkurencijos trukdymas, ribojimas arba iškraipymas vidaus rinkoje, būtent tie, kuriais:

<…>

2. Visi pagal šį straipsnį draudžiami susitarimai arba sprendimai savaime yra niekiniai.

3. Tačiau šio straipsnio 1 dalies nuostatos gali būti paskelbtos netaikytinomis:

– įmonių susitarimams arba tokių susitarimų rūšims,

[2] *Koninklijke Luchtvaart Maatschappij NV*; *Martinair Holland NV*; *Deutsche Lufthansa AG*; *Lufthansa Cargo AG*; *British Airways plc*; *Société Air France SA*; *Singapore Airlines Ltd*; *Singapore Airlines Cargo Pte Ltd*; *Swiss International Air Lines AG*; *Air Canada*; *Cathay Pacific Airways Ltd*; *Scandinavian Airlines System Denmark-Norway-Sweden*; SAS AB; *SAS Cargo Group A/S* (toliau kartu – atsakovės).

– įmonių asociacijų sprendimams arba tokių sprendimų rūšims,

– suderintiems veiksmams arba tokių veiksmų rūšims,

kurie padeda tobulinti prekių gamybą ar paskirstymą arba skatinti technikos ar ekonomikos pažangą, kartu sudarydami sąlygas vartotojams sąžiningai dalytis gaunama nauda, ir kurie:

a) atitinkamoms įmonėms nenustato jokių apribojimų, nebūtinų šiems tikslams pasiekti;

b) nesuteikia tokioms įmonėms galimybės panaikinti konkurenciją didelei atitinkamų produktų daliai.

<…>

103 straipsnis

(EB sutarties *ex* 83 straipsnis)

1. Taryba, remdamasi Komisijos pasiūlymu ir pasikonsultavusi su Europos Parlamentu, priima atitinkamus reglamentus arba direktyvas dėl 101 ir 102 straipsniuose išdėstytų principų įgyvendinimo.

2. Šio straipsnio 1 dalyje minėtų reglamentų ir direktyvų paskirtis gali būti tokia:

<…>

b) nustatyti 101 straipsnio 3 dalies taikymo išsamias taisykles atsižvelgiant į tai, kad būtina užtikrinti veiksmingą priežiūrą ir kiek įmanoma supaprastinti administravimą;

c) prireikus apibrėžti 101 ir 102 straipsnių nuostatų taikymo įvairiose ūkio šakose sritį;

<…>

104 straipsnis

(EB sutarties *ex* 84 straipsnis)

Kol įsigalios pagal 103 straipsnį priimtos nuostatos, susitarimų, sprendimų ir suderintų veiksmų leistinumo ir piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi vidaus rinkoje klausimus valstybių narių valdžios institucijos sprendžia pagal savo šalies teisės aktus ir 101 straipsnio, ypač jo 3 dalies, bei 102 straipsnio nuostatas.

105 straipsnis

(EB sutarties *ex* 85 straipsnis)

1. Nepažeisdama 104 straipsnio nuostatų, Komisija užtikrina, kad būtų taikomi 101 ir 102 straipsniuose nustatyti principai. Valstybės narės prašymu arba savo iniciatyva ir bendradarbiaudama su jai padedančiomis valstybių narių kompetentingomis institucijomis Komisija tiria įtariamus šių principų pažeidimus. Nustačiusi padarytą pažeidimą, ji siūlo atitinkamas priemones jam pašalinti.

2. Jei pažeidimas nepašalinimas, Komisija tokį principų pažeidimą fiksuoja motyvuotu sprendimu. Komisija gali paskelbti savo sprendimą ir įpareigoti valstybes nares imtis padėčiai ištaisyti reikalingų priemonių, kurių sąlygas ji išsamiai nustato.

3. Komisija gali priimti reglamentus, susijusius su susitarimų rūšimis, dėl kurių Taryba priėmė reglamentą arba direktyvą pagal 103 straipsnio 2 dalies b punktą.“

B. EEE susitarimas

5. EEE susitarimo tikslas yra „skatinti nuolatinį ir subalansuotą Susitariančiųjų Šalių prekybos ir ekonominių santykių stiprinimą taikant vienodas konkurencijos sąlygas ir laikantis tokių pačių taisyklių tam, kad būtų sukurta vientisa [EEE] <…>“ [3].

6. EEE susitarimo 6 straipsnyje nurodyta:

„Nepažeidžiant tolesnės teisminės praktikos plėtotės, įgyvendinant ir taikant šio Susitarimo nuostatas, jeigu jos yra iš esmės tolygios atitinkamoms [Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo] ir Europos anglių ir plieno bendrijos steigimo sutarties bei taikant šias dvi sutartis priimtų aktų normoms, jos yra aiškinamos remiantis atitinkamais Europos [Sąjungos] Teisingumo Teismo sprendimais, kurie buvo priimti prieš pasirašant šį Susitarimą.“

7. EEE susitarimo 53 straipsnis iš esmės identiškas SESV 101 straipsniui.

8. EEE susitarimo 55 straipsnyje nustatyta:

„1. Nepažeidžiant 53 ir 54 straipsnius įgyvendinančių nuostatų, pateiktų šio Susitarimo 21 protokole ir XIV priede, EB Komisija ir ELPA priežiūros institucija, numatyta 108 straipsnio 1 dalyje, užtikrina, kad būtų taikomi 53 ir 54 straipsniuose nustatyti principai.

Savo iniciatyva arba atitinkamoje teritorijoje esančios valstybės ar kitos priežiūros institucijos prašymu kompetentinga priežiūros institucija, kaip numatyta 56 straipsnyje, tiria įtariamus šių principų pažeidimus. Kompetentinga priežiūros institucija šiuos tyrimus atlieka bendradarbiaudama su atitinkamoje teritorijoje esančiomis kompetentingomis nacionalinėmis institucijomis ir bendradarbiaudama su kita priežiūros institucija, kuri minėtai institucijai padeda vadovaudamasi savo vidaus taisyklėmis.

Nustačiusi padarytą pažeidimą, ji siūlo atitinkamas priemones jam pašalinti.

2. Jei pažeidimas nepašalinimas, kompetentinga priežiūros institucija tokį principų pažeidimą fiksuoja motyvuotu sprendimu.

[3] Europos ekonominės erdvės susitarimo (OL L 1, 1994, p. 3; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 11 sk., 52 t., p. 3) 1 straipsnio 1 dalis.

Kompetentinga priežiūros institucija gali paskelbti savo sprendimą ir įpareigoti atitinkamoje teritorijoje esančias valstybes imtis padėčiai ištaisyti reikalingų priemonių, kurių sąlygas ir detales ji nustato. Ji taip pat gali paprašyti, kad kita priežiūros institucija leistų atitinkamoje teritorijoje esančioms valstybėms imtis tokių priemonių.“

III. Faktinės aplinkybės, procesas nacionaliniame teisme ir prejudicinis klausimas

9. 2010 m. lapkričio 9 d. Europos Komisija priėmė sprendimą C(2010) 7694 *final* dėl procedūros pagal [SESV] 101 straipsnį, EEE susitarimo 53 straipsnį ir Europos bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimo dėl oro transporto [4] 8 straipsnį (byla COMP/39258 – Krovinių vežimas oro transportu) (toliau – 2010 m. sprendimas) [5].

10. 2010 m. sprendimo 1–4 straipsniuose buvo pateiktos išvados, kad keli vežėjai skirtingais laikotarpiais dalyvavo derinant įvairius kainos už krovinių vežimo oro transportu paslaugas maršrutais tarp oro uostų Europos Sąjungoje ir (arba) EEE; tarp oro uostų Sąjungoje ir (arba) EEE ir trečiosiose valstybėse; tarp oro uostų Sąjungoje ir Šveicarijoje elementus, pažeisdami SESV 101 straipsnį, EEE susitarimo 53 straipsnį ir Šveicarijos susitarimo 8 straipsnį (toliau – aptariami veiksmai). Pagal 2010 m. sprendimą bendra to pažeidimo trukmė – nuo 1999 m. gruodžio mėn. iki 2006 m. vasario mėn.

11. 2015 m. gruodžio 16 d. sprendimuose Europos Sąjungos Bendrasis Teismas panaikino 2010 m. sprendimo dalis, susijusias su ieškovais jo nagrinėjamose bylose [6]. Bendrasis Teismas iš esmės konstatavo, kad 2010 m. sprendimas yra prieštaringas, nes jo motyvai prieštarauja rezoliucinei daliai [7].

12. 2017 m. kovo 17 d. Komisija priėmė sprendimą C(2017) 1742 *final* byloje pagal SESV 101 straipsnį, EEE susitarimo 53 straipsnį ir Šveicarijos susitarimo 8 straipsnį (Byla AT.39258 – Krovinių vežimas oro transportu) (toliau – 2017 m. sprendimas) [8]. 2017 m. sprendime išlaikyta 2010 m. sprendimo esmė. Jame taip pat patvirtinta bendra pažeidimo trukmė – nuo 1999 m. gruodžio mėn. iki 2006 m. vasario mėn.

13. Remiantis 2017 m. sprendimo santrauka, Komisija nustatė, kad keli vežėjai dalyvavo kartelyje, susijusiame su aptariamais veiksmais. Tais veiksmais buvo pažeistas SESV 101 straipsnis, EEE susitarimo 53 straipsnis ir Šveicarijos susitarimo 8 straipsnis. Jie susiję su: i) maršrutais tarp oro uostų Europos Sąjungoje (toliau – Sąjungos vidaus maršrutai); ii) maršrutais tarp oro uostų

4 Toliau – Šveicarijos susitarimas.

5 Byla C.39258 – Krovinių vežimas oro transportu (OL C 371, 2014, p. 11).

6 2015 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Air Canada / Komisija* (T-9/11, nepaskelbtas Rink., EU:T:2015:994); 2015 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Koninklijke Luchtvaart Maatschappij / Komisija* (T-28/11, nepaskelbtas Rink., EU:T:2015:995); 2015 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Japan Airlines / Komisija* (T-36/11, nepaskelbtas Rink., EU:T:2015:992); 2015 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Cathay Pacific Airways / Komisija* (T-38/11, nepaskelbtas Rink., EU:T:2015:985); 2015 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Cargolux Airlines / Komisija* (T-39/11, nepaskelbtas Rink., EU:T:2015:991); 2015 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Latam Airlines Group ir Lan Cargo / Komisija* (T-40/11, nepaskelbtas Rink., EU:T:2015:986); 2015 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Singapore Airlines ir Singapore Airlines Cargo / Komisija* (T-43/11, nepaskelbtas Rink., EU:T:2015:989); 2015 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Deutsche Lufthansa ir kt. / Komisija* (T-46/11, nepaskelbtas Rink., EU:T:2015:987); 2015 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *British Airways / Komisija* (T-48/11, nepaskelbtas Rink., EU:T:2015:988); 2015 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *SAS Cargo Group ir kt. / Komisija* (T-56/11, nepaskelbtas Rink., EU:T:2015:990); 2015 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Air France-KLM / Komisija* (T-62/11, nepaskelbtas Rink., EU:T:2015:996); 2015 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Air France / Komisija* (T-63/11, nepaskelbtas Rink., EU:T:2015:993); 2015 m. gruodžio 16 d. Sprendimas *Martinair Holland / Komisija* (T-67/11, EU:T:2015:984).

7 Žr., pavyzdžiui, 2015 m. gruodžio 16 d. Sprendimą *Air Canada / Komisija* (T-9/11, nepaskelbtas Rink., EU:T:2015:994, 60 punktas).

8 2017 m. sprendimas viešai nepaskelbtas. Tačiau pateikiama išvadų santrauka. Žr. 2017 m. kovo 17 d. Komisijos sprendimo santrauką – byloje pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 101 straipsnį, EEE susitarimo 53 straipsnį ir Europos bendrijos ir Šveicarijos Konfederacijos susitarimo dėl oro transporto 8 straipsnį (OL C 188, 2017, p. 14) (toliau – 2017 m. sprendimo santrauka).

Sąjungoje ir už EEE ribų (toliau – Sąjungos–trečiųjų šalių maršrutai); iii) maršrutais tarp oro uostų EEE (toliau – EEE vidaus maršrutai); iv) maršrutais tarp oro uostų šalyse, kurios yra EEE susitarimo susitariančiosios šalys, tačiau nėra Sąjungos valstybės narės, ir trečiosiose šalyse (toliau – Sąjungai nepriklausančių EEE šalių–trečiųjų šalių maršrutai); v) maršrutais tarp oro uostų Sąjungoje ir Šveicarijoje (toliau – Sąjungos–Šveicarijos maršrutai).

14. 2017 m. sprendimo santraukoje nurodytas pažeidimas ir skirtos baudos, susijusios su įvairiais laikotarpiais ir maršrutais:

– dėl Sąjungos vidaus maršrutų Komisija buvo kompetentinga nustatyti pažeidimą ir skirti baudas už veiksmus iki 2004 m. gegužės 1 d., susijusius su oro transportu tarp Sąjungos oro uostų. Taip yra todėl, kad *iki* 2004 m. gegužės 1 d. pagal Reglamentą (EEB) Nr. 3975/87[9] Komisijai buvo suteikti įgyvendinimo įgaliojimai taikyti SESV 101 straipsnį tik dėl oro transporto tarp Sąjungos oro uostų. Tačiau tas reglamentas nebuvo taikomas oro transportui tarp Sąjungos ir trečiųjų šalių oro uostų.

– Dėl tų pačių priežasčių dėl Sąjungos–trečiųjų šalių maršrutų Komisija turėjo kompetenciją tik dėl veiksmų po 2004 m. gegužės 1 d.

– Dėl EEE vidaus maršrutų Komisija buvo kompetentinga nustatyti pažeidimą ir skirti baudas už visą 1999–2006 m. laikotarpį.

– Dėl Sąjungai nepriklausančių EEE šalių–trečiųjų šalių maršrutų 2005 m. gegužės 19 d. įsigaliojo Sprendimas Nr. 130/2004[10] ir Sprendimas Nr. 40/2005[11]. Nuo tos dienos Reglamentas (EB) Nr. 411/2004[12] ir Reglamentas (EB) Nr. 1/2003[13] tapo taikytini įgyvendinant EEE susitarimą. Taigi Komisija nenustatė pažeidimo ir neskyrė baudų už veiksmus iki 2005 m. gegužės 19 d., susijusius su maršrutais tarp EEE šalių, kurios nebuvo Sąjungos valstybės narės, ir trečiųjų šalių.

15. Dėl 2017 m. sprendimo taip pat buvo pateiktas skundas Bendrajam Teismui[14]. Tos bylos dar neišnagrinėtos.

16. Kartu ieškovės pareiškė atsakovėms civilinį ieškinį *Rechtbank Amsterdam* (Amsterdamo apylinkės teismas, Nyderlandai). Tas teismas paaiškino, kad tos ieškinį pareiškusios bendrovės buvo specialiai įsteigtos tam, kad užtikrintų joms perleistų reikalavimų atlyginti žalą, susijusių su Komisijos nustatytais konkurencijos teisės pažeidimais, įvykdymą.

[9] 1987 m. gruodžio 14 d. Tarybos reglamentas, nustatantis konkurencijos taisyklių taikymo tvarką oro transporto sektoriaus įmonėms (OL L 374, 1987, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 7 sk., 1 t., p. 262).

[10] 2004 m. rugsėjo 24 d. EEE jungtinio komiteto sprendimas, iš dalies keičiantis EEE susitarimo XIV priedą (konkurencija), 21 protokolą (dėl įmonėms taikomų konkurencijos taisyklių įgyvendinimo) ir 23 protokolą (dėl bendradarbiavimo tarp priežiūros institucijų) (OL L 64, 2005, p. 57).

[11] 2005 m. kovo 11 d. EEE jungtinio komiteto sprendimas, iš dalies keičiantis EEE susitarimo XIII priedą (Transportas) ir 21 protokolą (Dėl įmonėms taikomų konkurencijos taisyklių įgyvendinimo) (OL L 198, 2005, p. 38).

[12] 2004 m. vasario 26 d. Tarybos reglamentas, panaikinantis Reglamentą (EEB) Nr. 3975/87 ir iš dalies keičiantis [r]eglamentus (EEB) Nr. 3976/87 ir (EB) Nr. 1/2003 dėl oro transporto susisiekimo tarp Bendrijos ir trečiųjų šalių (OL L 68, 2004, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 7 sk., 8 t., p. 17).

[13] 2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos reglamentas dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo (OL L 1, 2003, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 8 sk., 2 t., p. 205).

[14] Bylos *Air Canada / Komisija* (T-326/17), *Koninklijke Luchtvaart Maatschappij / Komisija* (T-325/17), *Japan Airlines / Komisija* (T-340/17), *Cathay Pacific Airways / Komisija* (T-343/17), *Cargolux Airlines / Komisija* (T-334/17), *Latam Airlines Group ir Lan Cargo / Komisija* (T-344/17), *Singapore Airlines ir Singapore Airlines Cargo PTE / Komisija* (T-350/17), *Deutsche Lufthansa ir kt. / Komisija* (T-342/17), *British Airways / Komisija* (T-341/17), *SAS Cargo Group and Others* v *Commissionir kt. / Komisija* (T-324/17), *Air France KLM / Komisija* (T-337/17), *Air France / Komisija* (T-338/17) ir *Martinair Holland / Komisija* (T-323/17).

17. Ieškovės prašo priimti deklaratyvų sprendimą ir priteisti žalos atlyginimą. Pirma, jos prašo nuspręsti, kad 1999–2006 m. laikotarpiu atsakovės elgėsi neteisėtai. T. y., kad jos elgėsi neteisėtai ir iki: i) 2004 m. gegužės 1 d. (dėl Sąjungos–trečiųjų šalių maršrutų); ii) 2005 m. gegužės 19 d. (dėl Sąjungai nepriklausančių EEE šalių–trečiųjų šalių maršrutų); iii) 2002 m. birželio 1 d. (dėl Sąjungos–Šveicarijos maršrutų) (toliau – ginčijami laikotarpiai). Antra, jos prašo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo įpareigoti atsakoves solidariai sumokėti žalos atlyginimą už aptariamus antikonkurencinius veiksmus ir palūkanas.

18. Kaip nurodė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, ieškovės savo reikalavimuose remiasi SESV 101 straipsnio tiesioginiu veikimu, dėl kurio nacionalinis teismas turi kompetenciją dėl ginčijamų laikotarpių, nepriklausomai nuo administracinio konkurencijos teisės vykdymo užtikrinimo.

19. Savo nutartyje prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas teigia, kad turi kompetenciją taikyti SESV 101 straipsnį aptariamiems veiksmams ir ginčijamiems laikotarpiams. Tačiau prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas aiškiai nurodo, kad ši nuomonė nukrypsta nuo *High Court of Justice (England and Wales)* (Aukštasis teisingumo teismas (Anglija ir Velsas)) sprendimo *Emerald Supplies Ltd / British Airways Plc* [15], kuris buvo patvirtintas *Court of Appeal (England and Wales)* (Apeliacinis teismas (Anglija ir Velsas)) sprendimu *La Gaitana Farms SA ir Ors / British Airways Plc* [16].

20. Turėdamas abejonių dėl savo kompetencijos taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalį ir EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalį ginčijamiems laikotarpiams *Rechtbank Amsterdam* (Amsterdamo apylinkės teismas) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šį prejudicinį klausimą:

„Ar nacionaliniai teismai nukentėjusiųjų (šiuo atveju siuntėjų – krovinių vežimo oro transportu paslaugų gavėjų) ir oro vežėjų byloje – remdamiesi SESV 101 straipsnio ar bent jau EEE susitarimo 53 straipsnio tiesioginiu veikimu arba Reglamento Nr. 1/2003 6 straipsniu (jo netiesioginiu veikimu) – turi teisę SESV 101 straipsnį ar bent jau EEE susitarimo 53 straipsnį neribotai taikyti oro vežėjų susitarimams ar suderintiems veiksmams dėl krovinių vežimo skrydžiais, kurie buvo vykdomi tarp Sąjungos oro uostų ir ne EEE esančių oro uostų iki 2004 m. gegužės 1 d., tarp Islandijos, Lichtenšteino, Norvegijos ir ne EEE esančių oro uostų iki 2005 m. gegužės 19 d. ir tarp Sąjungos ir Šveicarijos oro uostų iki 2002 m. birželio 1 d., paslaugų, net jei šiais laikotarpiais buvo taikoma SESV 104 ir 105 straipsniuose numatyta pereinamojo laikotarpio tvarka, ar vis dėlto pagal tą pereinamojo laikotarpio tvarką to daryti neleidžiama?“

21. Rašytines pastabas pateikė ieškovės, atsakovės, Norvegijos vyriausybė, ELPA priežiūros institucija, taip pat Europos Komisija. Išskyrus Norvegijos vyriausybę, šios šalys taip pat pateikė žodines pastabas 2021 m. sausio 21 d. teismo posėdyje.

[15] 2017 m. spalio 4 d. *High Court of Justice of England and Wales (Chancery Division)* (Anglijos ir Velso aukštasis teisingumo teismas, Kanclerio skyrius) sprendimas *Emerald Supplies Ltd / British Airways Plc* [2017] EWHC 2420 (Ch).

[16] 2019 m. sausio 29 d. *Court of Appeal of England and Wales (Civil Division)* (Anglijos ir Velso apeliacinis teismas, Civilinių bylų skyrius) sprendimas *La Gaitana Farms SA ir Ors / British Airways Plc* [2019] EWCA Civ 37.

IV. Analizė

22. Šios išvados struktūra yra tokia, kaip nurodyta toliau. Pirmiausia aptarsiu šios bylos teisines aplinkybes (A). Tada aptarsiu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo galimybę taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalį (B). Paskui nagrinėsiu EEE susitarime nustatytas lygiavertes taisykles (C). Galiausiai pateiksiu bendro pobūdžio pastabas dėl teisminio konkurencijos taisyklių vykdymo (D).

A. Sutarties sistema ir „pereinamojo laikotarpio tvarka“

23. Atsižvelgiant į Sutarties sistemos svarbą konkurencijos taisyklėms šioje byloje, šią išvadą reikia pradėti nurodant įvairius SESV 101 straipsnio elementus ir atidžiai išnagrinėjus tariamą SESV 104 ir 105 straipsniuose numatytos vykdymo užtikrinimo tvarkos „pereinamumą“ (1). Tada trumpai apibendrinsiu šalių argumentus ir juos aptarsiu atsižvelgdamas į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimą (2).

1. „Pereinamumas“ dėl ko?

24. SESV 101 straipsnio struktūra yra paprasta. Pagal jo 1 dalį draudžiami *visi* susitarimai, kurių tikslas ar poveikis yra konkurencijos ribojimas. 2 dalyje paaiškintos to draudimo pasekmės: *visi* susitarimai, patenkantys į 1 dalies taikymo sritį, savaime yra niekiniai. 3 dalyje numatyta 1 dalyje nustatyto draudimo išimtis: tam tikrais atvejais „1 dalies nuostatos gali būti paskelbtos netaikytinomis“.

25. SESV 101 straipsnis yra iš esmės išsami ir savarankiška nuostata. Jis suformuluotas vartojant bendro pobūdžio sąvokas. SESV 101 straipsnyje nenurodytos jokios įgyvendinimo priemonės ir nėra jokių nuostatų, iš kurių būtų galima spręsti, kad jo taikymo sritis ar taikymas būtų riboti. Šioje byloje svarbiausia tai, kad SESV 101 straipsnis yra instituciškai neutralus. Jame nė vienai institucijai (jos rūšiai) neteikiama pirmenybė kitos atžvilgiu. Šiuo klausimu tos nuostatos tekstą galima palyginti su Europos anglių ir plieno bendrijos steigimo sutarties 65 straipsnio 4 dalies tekstu. Pastarojoje nuostatoje buvo nurodyta, kad „Vyriausioji valdyba turi išimtinę kompetenciją“ nustatyti, ar draudžiamas susitarimas yra suderinamas su ta nuostata.

26. Taigi, remiantis tik SESV 101 straipsnio tekstu būtų sudėtinga tvirtinti, kad tas straipsnis turėtų būti taikomas kitaip nei bet *kuri kita* Sutarties nuostata, kurioje nurodyta Sąjungos teisę taikanti valstybių narių ar Europos Sąjungos institucija.

27. Tik pagal SESV 103–105 straipsnius taikant SESV 101 straipsnį įtraukiami atskyrimo ir „pereinamumo“ elementai.

28. Taigi SESV 103 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad Taryba turi priimti „atitinkamus reglamentus arba direktyvas dėl 101 <…> straipsnyje išdėstytų principų įgyvendinimo“. 2 dalyje pateiktas nebaigtinis pavyzdžių, kaip tie įgaliojimai gali būti įgyvendinami, sąrašas. Šioje byloje svarbiausi b ir c punktai. Šiuose punktuose atitinkamai nurodytos „101 straipsnio 3 dalies taikymo išsami[os] taisykl[ės] atsižvelgiant į tai, kad būtina užtikrinti veiksmingą priežiūrą ir <…> supaprastinti administravimą“, ir „101 <…> straipsni[o] nuostatų taikymo įvairiose ūkio šakose srit[ies]“ apibrėžimas. Kitaip tariant, SESV 103 straipsnyje nurodyta Tarybos pareiga nustatyti SESV 101 straipsnio taikymo sritį ir administracinę priežiūrą.

29. Vis dėlto, kas vyksta iki tol, kol Taryba nusprendžia pasinaudoti savo įgaliojimais, kaip numatyta SESV 103 straipsnyje?

30. Šiuo atveju reikšmingi SESV 104 ir 105 straipsniai. Tose nuostatose nustatyta „pereinamojo laikotarpio tvarka“. Pagal tą tvarką valstybių narių (administracinės) institucijos turėjo taikyti (dabar) SESV 101 straipsnyje numatytus principus. Prie to buvo priskirtas išimčių suteikimas pagal 101 straipsnio 3 dalį. Tos sistemos taikymo laikotarpiu Komisijos vaidmuo užtikrinant konkurencijos taisyklių vykdymą buvo nedidelis ir ji turėjo veikti „nepažeisdama“ valstybių narių nacionalinių institucijų funkcijų.

31. Atsižvelgiant į tą konstitucinę sistemą „pereinamojo laikotarpio“ tvarkos sąvoka yra ne visai tinkama. Tiesa, kad Europos ekonominės bendrijos steigimo sutarties (toliau – EEB sutartis) 87 straipsnio *pradinėje* formuluotėje buvo nurodyta, kad Taryba savo įgaliojimais pagal (dabartinį) SESV 103 straipsnį turi pasinaudoti *per trejus metus*. Tas laikotarpis baigėsi Tarybai nepasinaudojus tais įgaliojimais. Tačiau Amsterdamo sutartimi vietoj (tuo metu pasenusios) nuorodos į trejų metų įgyvendinimo terminą buvo numatyta bendra Tarybos pareiga priimti atitinkamus reglamentus ir direktyvas dėl (dabartinio) SESV 101 straipsnio „įgyvendinimo“ [17]. Taip *de jure* patvirtinant tai, kas jau kurį laiką egzistavo *de facto*, dingo tariamas pagal (dabartinius) SESV 104 ir 105 straipsnius nustatytos „pereinamojo laikotarpio“ tvarkos „pereinamumas“.

32. Taigi SESV 104 straipsnyje faktiškai buvo numatyta *standartinė taisyklė*, kaip turi būti vertinamas susitarimų, patenkančių į SESV 101 straipsnio taikymo sritį, priimtinumas. Pagal tą nuostatą valstybių narių institucijos neribotą laiką turėtų kompetenciją užtikrinti, kad būtų laikomasi Sutartyje numatytų konkurencijos taisyklių, kol Taryba imsis veiksmų, siekdama nustatyti kitokią administracinę Sutartyje numatytų konkurencijos taisyklių vykdymo užtikrinimo tvarką.

33. Kitaip tariant, nors iš pradžių „pereinamojo laikotarpio“ tvarka tikrai buvo nustatyta ribotam laikotarpiui, laikui bėgant ji tapo vis mažiau „pereinamojo laikotarpio“, nes jokio „perėjimo“ iš vienos situacijos į kitą įprasta to žodžio prasme nebuvo. Tačiau ta tvarka veikiau buvo „galimai modulinė“ dėl tam tikrų elementų, kuriais decentralizuojama (ir perskirstoma) kompetencija užtikrinti tam tikrų SESV 101 straipsnio dalių vykdymą. Pastarąjį aspektą patvirtina visos sistemos plėtra, kuri bėgant metams judėjo pirmyn ir atgal: nuo kai kurių elementų visiško decentralizavimo iki centralizavimo, tada vėl prie dalinio decentralizavimo, o SESV 103 straipsnio 2 dalyje numatytų konkurencijos taisyklių tekste į tuos pokyčius buvo atsižvelgta be jokių problemų.

2. Nacionalinių teismų vaidmuo pagal „pereinamojo laikotarpio tvarką“

34. SESV 103–105 straipsniuose nėra jokių nuostatų dėl nacionalinių teismų vaidmens taikant SESV 101 straipsnį, nei pagal „pereinamojo laikotarpio“ tvarką, nei kitaip. Tai yra šios bylos dalykas. Iš esmės prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia išsiaiškinti, ar valstybės, kurioje „pereinamojo laikotarpio tvarkos“ taikymo laikotarpiu daugiausiai buvo atliekami aptariami antikonkurenciniai veiksmai, nacionaliniai teismai gali taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalyje numatytą draudimą.

[17] Amsterdamo sutarties, iš dalies pakeičiančios Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus (OL C 340, 1997, p. 1) 6 straipsnio 46 dalis.

35. Iš pirmo žvilgsnio ta diskusija gali būti susijusi su praėjusiu amžiumi. Visos šios bylos šalys sutaria, kad pagal Reglamentą Nr. 1/2003 nacionaliniams teismams buvo suteikti įgaliojimai taikyti visą SESV 101 straipsnį, ar bent jau buvo patvirtinta, kad jie yra. Tačiau praktiškai *Rechtbank Amsterdam* (Amsterdamo apylinkės teismas) pateikto klausimo sprendimas turės įtakos platesnei privačių teisių apsaugai siekiant užtikrinti, kad būtų atlyginta žala už nuostolius, patirtus dėl veiksmų, kuriais gali būti ribojama ar iškraipoma konkurencija, neatsižvelgiant į tai, kur tie veiksmai buvo vykdomi ir kokia administracinė institucija juos tyrė.

36. Ieškovės pagrindinėje byloje privačias teises mėgina ginti tokiu būdu. Taip yra todėl, kad savo 2017 m. sprendime Komisija nustatė, kad 1999–2006 m. krovinių vežimo oro transportu sektoriuje buvo atliekami tęstiniai kainų derinimo veiksmai. Tačiau dėl Tarybos pagal SESV 103 straipsnį nustatytos antrinės teisės aktų sistemos Komisija SESV 101 straipsnio 1 dalies ir EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalies pažeidimus nustatė atitinkamai tik dėl Sąjungos–trečiųjų šalių maršrutų nuo 2004 m. gegužės 1 d. ir dėl Sąjungai nepriklausančių EEE šalių–trečiųjų šalių maršrutų nuo 2005 m. gegužės 19 d. Todėl, jeigu būtų atsižvelgta į atsakovių prieštaravimus dėl nacionalinio teismo kompetencijos, dėl laikotarpio iki minėtų datų iš esmės nebūtų galima teikti privačių ieškinių dėl antikonkurenciniais veiksmais pagal SESV 101 straipsnio 1 dalį padarytos žalos atlyginimo.

37. Taigi pagrindinis ir bendras klausimas šioje byloje didžiąja dalimi yra tai, ar nacionalinių teismų galimybė taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalį gali būti ribojama ar apskritai pašalinama antrinės teisės aktais, kuriais ribojamas administracinis Sąjungos konkurencijos taisyklių vykdymo užtikrinimas.

38. Suinteresuotųjų šalių pastabose atsakymas į tą klausimą paslėptas po daugybe jurisprudencijos ir antrinės teisės aktų. Ieškovės, ELPA priežiūros institucija ir Norvegijos vyriausybė iš esmės nurodo, kad pagal tą „pereinamojo laikotarpio tvarką“ buvo ribojamas tik „administracinis“ principų, kuriais grindžiama SESV 101 straipsnio 1 dalis, įgyvendinimas. Tačiau pagal ją nebuvo ribojamas SESV 101 straipsnio 1 dalies ir EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalies tiesioginis veikimas, kai tomis nuostatomis remiamasi nacionaliniuose teismuose, t. y. nepriklausoma „teismine tvarka“.

39. Atsakovės, kurioms iš esmės pritaria Komisija, su tuo nesutinka. Jų manymu, nacionaliniai teismai neturėjo kompetencijos taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalį dėl dviejų priežasčių. Pirma, Taryba, veikdama pagal SESV 103 straipsnį, apribojo SESV 101 straipsnio taikymo sritį *ratione materiae*. Todėl iki Reglamento Nr. 1/2003 taikymo pradžios datos toje nuostatoje numatyti „principai“ oro transporto sektoriui buvo taikomi nevisiškai. Antra, pagal „pereinamojo laikotarpio tvarką“ sprendimą dėl antikonkurencinio sprendimo suderinamumo su SESV 101 straipsniu galėjo priimti tik nacionalinė konkurencijos institucija ir kai kuriais atvejais – Komisija. Atsižvelgiant į tuos SESV 101 straipsnio 1 daliai taikomus apribojimus pagal vientisumo principą reikalaujama, kad EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalies tiesioginis poveikis būtų taip pat apribotas.

40. Manau, kad teisingas atsakymas į tą nuomonę tiesiogiai išplaukia iš SESV 101 straipsnio, EEE susitarimo 53 straipsnio ir aiškių konkurencijos taisyklių. Todėl dabar tai aptarsiu.

B. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo galimybė taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalį šioje byloje

41. Apskritai dėl nacionalinių teismų galimybės taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalį reikia aptarti tris aspektus. Pirma, reikia aptarti SESV 104 ir 105 straipsniuose numatytos „pereinamojo laikotarpio tvarkos“, taikomos SESV 101 straipsniui, poveikį, kuriuo galimai ribojama įprasta nacionalinių teismų kompetencija (1). Antra, reikia aptarti, kiek šalis, siekianti apginti savo teises nacionaliniame teisme, remiasi principų, kurie dabar numatyti SESV 101 straipsnio 1 dalyje, tiesioginiu poveikiu (2). Trečia, reikia aptarti SESV 101 straipsnio 1 dalies taikymo sritį *ratione materiae* konkrečiu nagrinėjamu atveju, t. y. oro transporto srityje (3). Kiekvieną aspektą aptarsiu atskirai.

1. „Pereinamojo laikotarpio tvarkos“ poveikis SESV 101 straipsniui

42. Atsakovės savo pastabose iš esmės teigia, kad pagal SESV 104 ir 105 straipsniuose numatytą „pereinamojo laikotarpio tvarką“ iš nacionalinių teismų atimama kompetencija taikyti SESV 101 straipsnį. Komisija, atsakydama į Teisingumo Teismo pateiktą klausimą, laikėsi tos pačios nuomonės. Jos teigimu, SESV 104 ir 105 straipsnių poveikis galėjo būti nacionalinių teismų kompetencijos taikyti SESV 101 straipsnį tam tikromis aplinkybėmis „pristabdymas“.

43. Su tuo nesutinku.

44. Iš SESV 104 ir 105 straipsnių teksto neįžvelgiu nieko, kas galėtų reikšti nacionalinių teismų kompetencijos „pristabdymą“. Iš tikrųjų nė vienoje iš šių nuostatų nacionalinių teismų galimybė taikyti SESV 101 straipsnį neribojama. SESV 104 ir 105 straipsniuose tik nustatyta SESV 101 straipsnio administracinio vykdymo užtikrinimo tvarka laikotarpiu iki tol, kol Taryba imsis veiksmų pagal SESV 103 straipsnį. Tačiau tie veiksmai nesusiję su SESV 101 straipsnio *teisminiu* taikymu, kurį atlieka nacionaliniai teismai.

45. Tiksliau manau, kad SESV 101 straipsnio 1 dalies taikymas teisme aiškiai *neapsiriboja tik* administracinių sprendimų, kuriuose buvo taikomos Sąjungos konkurencijos taisyklės ir užtikrinamas jų vykdymas, *teismine kontrole*. Administracinio sprendimo, kuriame taikoma SESV 101 straipsnio 1 dalis, kontrolė tikrai yra vienas iš būdų, kuriais nacionalinių teismų gali būti prašoma taikyti tą nuostatą. Vis dėlto yra kitų teisės sričių ar kitų teisių gynimo būdų, dėl kurių nacionalinių teismų pagal Sąjungos ar nacionalinę teisę gali būti prašoma taikyti tą pačią nuostatą – pavyzdžiui, atliekant kitų rūšių administracinę peržiūrą, nagrinėjant civilinės teisės ieškinius ar net vykdant baudžiamąjį persekiojimą.

46. Manau, kad iš pat pradžių reikia atkreipti dėmesį į šį elementą. Taip yra todėl, kad atsakovių ir Komisijos pastabose šiuo klausimu matyti tendencija supaprastinti. Iš esmės, jų nuomone, SESV 101 straipsnio „taikymas“ reiškia tos nuostatos „vykdymo užtikrinimą“, kuris atitinkamai susijęs su „tyrimu ir administracinių nuobaudų skyrimu“. Šios funkcijos buvo pavestos tik Komisijai ar nacionalinėms administracinėms institucijoms. Pagal tokią logiką pagal „pereinamojo laikotarpio tvarką“ kompetencija nacionaliniams teismams būtų numanomai suteikta tik tuo atveju, jeigu jų būtų prašoma teisės požiūriu įvertinti, kaip nacionalinės administracijos institucijos užtikrina administracinį vykdymą.

47. Su tuo nesutinku. Jeigu nacionalinio teismo, atsižvelgiant į jo kompetencijos sritį, būtų buvę prašoma taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalį nagrinėjamoje byloje, kol Taryba nebuvo priėmusi antrinės teisės aktų, kad „įgyvendintų“ principus, kuriais grindžiamas SESV 101 straipsnis,

nacionalinis teismas, žinoma, būtų turėjęs užtikrinti visišką tos nuostatos veikimą [18].

48. Tai parodo bendrą SESV 101 straipsnio ir kelių kitų Sutarties nuostatų, pavyzdžiui, SESV 45 ir 46 straipsnių (dėl laisvo darbuotojų judėjimo), 49 straipsnio ir 50 straipsnio 2 dalies (dėl įsisteigimo laisvės) ir 157 straipsnio (dėl vienodo užmokesčio už vienodą darbą principo), ypatybę. Visais šiais ir kitais atvejais atitinkamoje Sutarties nuostatoje iš pradžių nustatomas principas, o tada paskiriama (-os) atitinkama (-os) Sąjungos institucija (-os), kuri (-ios) tą principą „išplėtotų“, priimdama (-os) papildomas konkrečias taisykles, kuriose netgi gali būti konkrečiai nurodyta, kam tos „įgyvendinimo“ taisyklės turėtų būti taikomos. Tačiau Teisingumo Teismas jau kelis dešimtmečius laikosi nuomonės, kad net tuo atveju, kai reikalingos „įgyvendinimo“ taisyklės dar nepriimtos, Sutarties nuostatoje įtvirtintas „pagrindinis principas“ savaime yra tiesiogiai veikiantis ir jį gali nepriklausomai taikyti visos kompetentingos nacionalinės institucijos, įskaitant, visų pirma, nacionalinius teismus, kai jų prašoma tas nuostatas taikyti nagrinėjamose bylose.

49. Šiuo klausimu gali būti naudingas SESV 157 straipsnio ir vienodo užmokesčio už vienodą darbą principo pavyzdys: net prieš Sąjungos teisės aktų leidėjui priimant antrinės teisės aktus šiuo klausimu buvo aišku, kad nacionaliniai teismai turėjo užtikrinti visišką jų veiksmingumą ir taikyti tą principą nagrinėjamose (civilinėse) bylose, neatsižvelgdami į jokį „administracinį vykdymo užtikrinimą“ [19]. Ta išvada neturėtų kelti nuostabos: pagal Teisingumo Teismo suformuotą jurisprudenciją įgyvendinimo priemonių, neatsižvelgiant į jų formą, nebuvimas netrukdo asmeniui remtis tiesiogiai veikiančiomis Sąjungos teisės nuostatomis [20].

50. Atitinkamai Sutartį vertinant struktūriniu požiūriu, nacionalinių teismų galimybė taikyti (dabartinį) SESV 101 straipsnį buvo numatyta nuo EEB sutarties įsigaliojimo. Be to, (dabartinio) SESV 101 straipsnio 1 ir 2 dalys buvo visiškai veiksmingos net prieš Tarybai pasinaudojant savo „įgaliojimais“ pagal SESV 103 straipsnio 1 dalį [21].

51. Šiomis aplinkybėmis vis dėlto būtina išnagrinėti, kiek SESV 101 straipsnio 1 dalis iš tiesų *veikė tiesiogiai* prieš Tarybai priimant SESV „101 straipsnio 3 dalies taikymo išsamias taisykles“.

2. SESV 101 straipsnio 1 dalies tiesioginis veikimas

52. Atsakydamos į Teisingumo Teismo pateiktą klausimą atsakovės ir Komisija laikėsi nuomonės, kad prieš Tarybai imantis veiksmų pagal SESV 103 straipsnio 2 dalies b punktą SESV 101 straipsnio 1 dalis neturėjo tiesioginio poveikio. Jokia kita išvada negalima, nes Teisingumo Teismas jau 1962 m. išaiškino, kad SESV 101 straipsnis sudaro „nedalomą visumą“ [22]. Be to, Teisingumo Teismo sprendime *Courage ir Crehan* [23] patvirtinta būtinybė, kad Taryba turi imtis išankstinių veiksmų, nes toje byloje pripažinta, kad tiesioginis poveikis atsiranda tik *po to*, kai Taryba priima SESV 101 straipsnio įgyvendinimo priemones. Taigi, ta nuostata savaime negali būti tiesiogiai veikianti.

[18] Pagal 1976 m. gruodžio 16 d. Sprendimą *Rewe-Zentralfinanz ir Rewe-Zentral* (33/76, EU:C:1976:188, 5 punktas).

[19] Nurodyta jau 1976 m. balandžio 8 d. Sprendime *Defrenne* (43/75, EU:C:1976:56, 12, 24 ir 39 punktai).

[20] Kaip pavyzdį žr. 1978 m. kovo 9 d. Sprendimą *Simmenthal* (106/77, EU:C:1978:49, 19 ir 20 punktai); 2002 m. rugsėjo 17 d. Sprendimą *Baumbast ir R* (C-413/99, EU:C:2002:493 80 punktas); 2016 m. vasario 4 d. Sprendimą *Ince* (C-336/14, EU:C:2016:72, 59 punktas).

[21] Kaip bus paaiškinta ir šios išvados 58 ir 70–78 punktuose, Taryba to veiksmingumo niekada neapribojo.

[22] 1962 m. balandžio 6 d. Sprendimas *de Geus* (13/61, EU:C:1962:11, 52 punktas).

[23] 2001 m. rugsėjo 20 d. Sprendimas *Courage ir Crehan* (C-453/99, EU:C:2001:465) (toliau – Sprendimas *Courage*).

53. Atsakovės su ta nuomone nesutinka ir, daugiausia remdamosi Sprendimu *SABAM*[24], teigia, kad SESV 101 straipsnio 1 dalies tiesioginiam veikimui nebūtinos jokios ankstesnės įgyvendinimo priemonės.

54. Pritariu ieškovėms. Manau, kad atsakovių ir Komisijos nuomonėje, vaizdžiai tariant, „vežimas statomas pirma arklio“.

55. Pagal suformuotą jurisprudenciją tiesioginį veikimą reikia vertinti atsižvelgiant į nagrinėjamos nuostatos pobūdį, bendrą struktūrą ir formuluotę[25]. Nuostata yra tiesioginio veikimo, jeigu ji pakankamai aiški, tiksli[26] ir besąlyginė[27]. Todėl nebūtina, kad visa nuostata būtų tiesioginio veikimo ar tiesiogiai taikoma pažodžiui. Atvirkščiai, Teisingumo Teismas siekia nustatyti, ar iš (galbūt ilgesnės ir sudėtingesnės) Sąjungos teisės nuostatos galima išskirti konkrečią taikomą elgesio taisyklę[28].

56. Sprendimai *SABAM* ir *Courage ir Crehan* yra geri to „santykinio“ požiūrio į tiesioginį poveikį pavyzdžiai. Sprendime *SABAM* Teisingumo Teismas konstatavo, kad EEB sutarties 85 straipsnio 1 dalyje (dabar – SESV 101 straipsnio 1 dalyje) numatytas draudimas gali būti taikomas kaip konkrečių dainų kūrėjo teisių, kad jo atžvilgiu nebūtų vykdoma sutartyje su autorinių atlyginimų kolektyvinio administravimo organizacija nustatyta išimtinė teisės perleidimo sąlyga, „apsauga“[29]. Be to, Sprendime *Courage ir Crehan* Teisingumo Teismas nusprendė, kad ta pati nuostata gali būti naudojama kaip „ginklas“ reiškiant reikalavimą atlyginti žalą dėl EEB sutarties 85 straipsniui (dabar – SESV 101 straipsnis) prieštaraujančios sutarties sąlygos[30]. Taigi, abiem atvejais Teisingumo Teismas iš *viso* SESV 101 straipsnio išskyrė tą nuostatos dalį, kuri asmenims turi tiesioginį poveikį, t. y. tam tikrų antikonkurencinių susitarimų draudimą, numatytą tos nuostatos 1 dalyje[31].

57. Tas draudimas yra vienareikšmiškas ir juo nustatomas aiškus ir vykdytinas teisinis įpareigojimas: „draudžiama sudaryti kartelį“. Tam nurodymui netaikomos jokios sąlygos: bet kokie tokie įmonių susitarimai yra „nesuderinam[i] su vidaus rinka“. Būtent tą savaime įgyvendinamą teisę asmenys tiesiogiai turi pagal Sutartį ir gali ja remtis, grįsdami savo reikalavimus, o nacionaliniai teismai turi ją apsaugoti[32].

58. Priešingai, nei per posėdį nurodė Komisija, pagal SESV 101 straipsnio 1 dalį saugomų teisių esmei neturi įtakos *procedūrinis priskyrimas* (pagal SESV 103 straipsnio 2 dalies b punktą), kuri institucija gali procedūriškai „patvirtinti“ susitarimą pagal SESV 101 straipsnio 3 dalį. Iš tiesų savaime suprantama, kad tam tikrais atvejais teismas SESV 101 straipsnio 1 dalį turi taikyti tik

[24] 1974 m. sausio 30 d. Sprendimas *BRT ir Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs* (127/73, EU:C:1974:6) (toliau – Sprendimas *SABAM*).

[25] Žr., pavyzdžiui, 1974 m. gruodžio 4 d. Sprendimą *Van Duyn* (41/74, EU:C:1974:133, 12 punktas).

[26] Žr., pavyzdžiui, 2010 m. liepos 1 d. Sprendimą *Gassmayr* (C-194/08, EU:C:2010:386, 45 punktas); 2017 m. rugsėjo 7 d. Sprendimą *H.* (C-174/16, EU:C:2017:637, 69 punktas); 2018 m. lapkričio 6 d. Sprendimą *Bauer ir Willmeroth* (C-569/16 ir C-570/16, EU:C:2018:871, 72 punktas).

[27] Žr., pavyzdžiui, 2014 m. gegužės 15 d. Sprendimą *Almos Agrárkülkereskedelmi* (C-337/13, EU:C:2014:328, 32 punktas); 2017 m. spalio 12 d. Sprendimą *Lombard Ingatlan Lízing* (C-404/16, EU:C:2017:759, 36 punktas); 2021 m. sausio 14 d. Sprendimą *RTS infra ir Aannemingsbedrijf Norré-Behaegel* (C-387/19, EU:C:2021:13, 46 punktas).

[28] 1976 m. balandžio 8 d. Sprendimas *Defrenne* (43/75, EU:C:1976:56, 30–39 punktai). Taip pat žr. generalinio advokato A. Trabucchi išvadą byloje *Defrenne* (43/75, EU:C:1976:39, rezoliucinė dalis) ir mano išvadą byloje *Klohn* (C-167/17, EU:C:2018:387, 42 punktas).

[29] Sprendimo *SABAM* 16 punktas.

[30] Sprendimo *Courage* 24–26 punktai.

[31] Sprendimo *SABAM* 16 punktas ir Sprendimo *Courage* 23 ir 24 punktai.

[32] Šiuo klausimu žr. 2014 m. birželio 5 d. Sprendimą *Kone ir kt.* (C-557/12, EU:C:2014:1317, 20 ir 22 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija).

siekiant priteisti žalos atlyginimą civilinėse bylose dėl antikonkurencinių veiksmų [33]. Be to, teismui remtis SESV 101 straipsnio 2 dalimi gali reikėti tik siekiant priimti sprendimą dėl nesuderinamų sutarčių nuostatų atskyrimo [34]. Kitaip tariant, atsižvelgiant į *specifinį tam tikrų* nacionaliniame teisme nagrinėjamų *reikalavimų pobūdį* atskiros SESV 101 straipsnio sudedamosios dalys gali būti *atskiriamos*. Tokiomis aplinkybėmis nacionaliniams teismams remtis
SESV 101 straipsnio 3 dalimi nebūtina.

59. Iš tiesų nepriklausomas SESV 101 straipsnio 1 ir 3 dalių ryšys akivaizdžiai įrodytas Sprendimuose *SABAM* ir *Courage ir Crehan*. Abiejų bylų aplinkybės susiklostė laikotarpiu, kai Taryba pasinaudojo savo įgaliojimais pagal SESV 103 straipsnio 2 dalies b punktą ir nustatė išimtinę Komisijos kompetenciją priimti sprendimą pagal EEB sutarties 85 straipsnio 3 dalį (dabar – SESV 101 straipsnio 3 dalis). Tai, kad už sprendimo dėl tuometinės EEB sutarties 85 straipsnio 3 dalies taikymo priėmimą buvo atsakinga kita institucija (Komisija), netrukdė EEB sutarties 85 straipsnio 1 dalyje numatytų teisių įgyvendinimui [35].

60. Tai išvadai neturi įtakos, kad Sprendime *de Geus* EEB sutarties 85 straipsnis buvo apibūdintas kaip „nedaloma visuma“ [36]. Toje byloje „Bosch“ šaldytuvų platintojas Vokietijoje savo atsiliepime į ieškinį rėmėsi EEB sutarties 85 straipsniu, kad būtų panaikinta jo ir „Bosch“ išimtines platinimo teises suteikiančio susitarimo sąlyga dėl „eksporto draudimo“. Tačiau tos bylos aplinkybės susiklostė prieš įsigaliojant Reglamentui Nr. 17/62. Tai reiškė, kad nebuvo numatyta *jokios administracinės procedūros*, susijusios su EEB sutarties 85 straipsnio 1 ir 2 dalių (dabar – SESV 101 straipsnio 1 ir 2 dalys) poveikiu. Tomis aplinkybėmis Teisingumo Teismas neturėjo kito pasirinkimo, tik palikti galioti nagrinėjamą susitarimą, *kol bus nustatyta administracinė procedūra* dėl galimo EEB sutarties 85 straipsnio 3 dalies (dabar – SESV 101 straipsnio 3 dalis) taikymo [37].

61. Esant tokioms faktinių aplinkybių riboms, Teisingumo Teismas EEB sutarties 85 straipsnį vertino kaip „nedalomą visumą“ [38]. Priešingas aiškinimas lemtų nepriimtiną rezultatą: „susitarimai savaime būtų niekiniai dar prieš atsirandant galimybei nustatyti, kuriems iš jų taikomas visas 85 straipsnis“ [39].

62. Taigi, Sprendimas *de Geus* buvo priimtas atsižvelgiant į tai, kad institucijos nebuvo nustačiusios administracinės tvarkos, susijusios su „[EEB sutarties 85 straipsnio] taikymo įsigaliojus Sutarčiai“ poveikiu [40]. Kaip teisingai nurodė ELPA priežiūros institucija, tuo metu klausimas dėl tiesioginio poveikio (taigi, ir dėl galimybės nacionaliniuose teismuose atskirai remtis EEB sutarties 85 straipsnio 1 dalimi) nekilo, nes byla *de Geus* buvo išnagrinėta *prieš tai*, kai Teisingumo Teismas pirmą kartą išaiškino EEB sutarties nuostatų tiesioginio poveikio sąvoką [41].

[33] Žr., pavyzdžiui, Sprendimo *Courage* 26 punktą.

[34] Žr. 1986 m. gruodžio 18 d. Sprendimą *VAG France* (10/86, EU:C:1986:502, 15 punktas).

[35] Taip pat žr. Sprendimo *SABAM* 21 punktą ir Sprendimo *Courage* 22 ir 28 punktus.

[36] Žr. 1962 m. balandžio 6 d. Sprendimą *de Geus* (13/61, EU:C:1962:11, p. 52) ir 1969 m. liepos 9 d. Sprendimą *Portelange* (10/69, EU:C:1969:36, 10 ir 13 punktai).

[37] 1962 m. balandžio 6 d. Sprendimas *de Geus* (13/61, EU:C:1962:11, p. 51–53).

[38] Ten pat, p. 52.

[39] Ten pat.

[40] Ten pat, p. 51.

[41] 1963 m. vasario 5 d. Sprendimas *van Gend & Loos* (26/62, EU:C:1963:1, p. 13).

63. Dėl visų šių priežasčių manau, kad Teisingumo Teismo sprendimas, priimtas 1962 m. visiškai kitokiomis teisinėmis ir konstitucinėmis aplinkybėmis, suteikia tik labai nedaug informacijos. Visų pirma, nesant Sutarties nuostatų tiesioginio poveikio, savaime suprantama, kad lemiamos reikšmės galėjo turėti tik klausimas dėl aiškiai suteiktos administracinio vykdymo užtikrinimo kompetencijos, ar veikiau jos nebuvimo.

64. Manęs taip pat neįtikina atsakovių pastabos dėl Sprendimų *Asjes ir kt.*[42] ir *Saeed Flugreisen ir Silver Line Reisebüro*[43], kuriais jos remiasi, siekdamos pagrįsti savo nuomonę dėl SESV 101 straipsnio 1 dalies tiesioginio poveikio. Tos bylos nebuvo nagrinėjamos aplinkybėmis, kai šalis remiasi tos nuostatos tiesioginiu poveikiu. Vietoje to tose bylose buvo nagrinėjamas klausimas dėl vyriausybės patvirtintų oro transporto bendrovių tarifų *negaliojimo* savaime pagal EEB sutarties 85 straipsnio 2 dalį prieš administracinei institucijai priimant sprendimą dėl jų suderinamumo su EEB sutarties 85 straipsnio 3 dalimi pagal EEB sutarties 88 ir 89 straipsniuose (dabar – SESV 104 ir 105 straipsniai) nustatytą sistemą, taikomą numatytu „pereinamuoju laikotarpiu“, ar pagal Reglamentą (EEB) Nr. 3975/87[44]. Kadangi nei „valstybių narių institucijos“[45], nei Komisija[46] nebuvo priėmusios sprendimo dėl EEB sutarties 85 straipsnio taikymo nagrinėjamiems susitarimams, Teisingumo Teismas nusprendė, kad vien dėl to, kad EEB sutarties 85 straipsnis gali būti taikomas nagrinėjamiems susitarimams, negalima daryti prielaidos dėl tų susitarimų negaliojimo savaime.

65. Taigi, Sprendimas *Asjes ir kt.* ir Sprendimas *Saeed Flugreisen ir Silver Line Reisebüro* taip pat yra pagrįsti to meto logika: aplinkybėmis, kai valstybių narių institucijos ar Komisija nebuvo priėmusios administracinio sprendimo dėl galimai antikonkurencinių susitarimų ar veiksmų pagal EEB sutarties 85 straipsnio 3 dalį, tačiau pagal tuo metu galiojusią sistemą *išliko galimybė, kad ateityje* tokie susitarimai *galės būti patvirtinti atgaline data*, akivaizdu, kad ekonominės veiklos vykdytojai turėjo turėti galimybę sąžiningai daryti prielaidą, kad jų komerciniai santykiai nėra savaime pasibaigę *iki tol, kol* atitinkamos administracinės institucijos priims sprendimą dėl jų susitarimų ar veiksmų[47].

66. Šioje byloje svarbiau tai, kad atsakovės *negali remtis konflikto rizika* dėl galimo atitinkamų veiksmų patvirtinimo atgaline data. Iš tiesų veiksmai atgaline data neleidžiami pagal iš dalies pakeistame Reglamente Nr. 1/2003, kuriuo buvo panaikinta ankstesnė tvarka pagal reglamentus Nr. 17/62 ir Nr. 3975/87, numatytą „išimčių“ sistemą. Be to, kaip matyti iš Reglamento Nr. 1/2003 34 straipsnio 1 dalies, nuo 2004 m. gegužės 1 d. susitarimai, kurie pateko į reglamentų Nr. 17/62 ir 3975/87 taikymo sritį ir apie kuriuos *buvo* pranešta Komisijai, nustojo galioti. Kitaip tariant, net jeigu atsakovės apie savo susitarimus buvo pranešusios Komisijai[48], tie pranešimai bet kuriuo atveju neužkirto kelio minėtus susitarimus vertinti pagal Reglamentu Nr. 1/2003 nustatytą sistemą.

67. Taigi, vėl reikia konkrečiai pažymėti, kad šios bylos aplinkybėmis nėra nei „SESV 101 straipsnio imperatyvo“ pagrindinio vidinio nuoseklumo, nei būtinybės užtikrinti teisinį tikrumą ekonominės veiklos vykdytojams. Tas langas jau kurį laiką uždarytas.

42 1986 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Asjes ir kt.* (209/84–213/84, EU:C:1986:188) (toliau – Sprendimas *Asjes*).

43 1989 m. balandžio 11 d. Sprendimas *Saeed Flugreisen ir Silver Line Reisebüro* (66/86, EU:C:1989:140) (toliau – Sprendimas *Saeed*).

44 Sprendimo *Saeed* 29 punktas ir Sprendimo *Asjes* 52–56 ir 59 punktai.

45 Sprendimo *Saeed* 4 ir 29 punktai ir Sprendimo *Asjes* 57 punktas.

46 Sprendimo *Saeed* 4 ir 29 punktai ir Sprendimo *Asjes* 59 punktas.

47 Pagal analogiją žr. Teisingumo Teismo motyvus 1961 m. kovo 22 d. Sprendime *Snupat / Vyriausioji valdyba* (42/59 ir 49/59, EU:C:1961:5, p. 87).

48 Ieškovės pagrindinėje byloje šią aplinkybę neigia, tačiau galiausiai tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas.

68. Trumpai tariant, akivaizdu, kad SESV 101 straipsnio 1 dalis ir prieš ją galiojusios nuostatos buvo tiesiogiai taikomos nuo EEB sutarties įsigaliojimo. Jos turėjo tiesioginį poveikį visu tuo laikotarpiu, kad asmenys galėtų įgyvendinti savo teises kompetentinguose nacionaliniuose teismuose. Svarbiausia tai, kad iš tiesų nacionaliniams teismams suteiktų nepriklausomų įgaliojimų taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalį atsižvelgiant į tuos įgaliojimus ir juose pagal nacionalinę teisę pradėto proceso rūšį Taryba niekada nebuvo apribojusi, taikydama dabartinį SESV 103 straipsnį.

69. Vis dėlto lieka klausimas, ar yra arba buvo nustatyti kokie nors apribojimai dėl SESV 101 straipsnio 1 dalies taikymo *ratione materiae* konkrečiu atveju, susijusiu su oro transporto sektoriumi.

3. SESV 101 straipsnio 1 dalies taikymo sritis „ratione materiae“

70. Atsakovės ir Komisija teigia: kadangi Taryba nepasinaudojo kompetencija pagal SESV 103 straipsnio 2 dalies c punktą nustatyti, kad visam oro transporto sektoriui būtų taikomos Sutartyje numatytos konkurencijos taisyklės, nacionaliniai teismai negalėjo nagrinėti pagal SESV 101 straipsnio 1 dalį pareikštų ieškinių dėl tokių susitarimų pripažinimo nesuderinamais. Taip būtų net ir tuo atveju, jei būtų numatytas tiesioginis poveikis. Tos šalys nurodo specialią išimtį dėl Reglamento Nr. 17/62 netaikymo visam oro transporto sektoriui ir ribotą konkurencijos taisyklių taikymą oro transporto „Sąjungos vidaus maršrutams“ pagal Reglamentą Nr. 3975/87. Sąjungos konkurencijos taisyklės oro transporto sektoriui būtų taikomos tik nuo 2004 m. gegužės 1 d., t. y. iš dalies pakeisto Reglamento Nr. 1/2003 taikymo pradžios datos [49].

71. Su šiais argumentais nesutinku.

72. Pagal SESV 103 straipsnio 1 dalį Taryba turi priimti „atitinkamus reglamentus arba direktyvas dėl [SESV 101 straipsnyje] išdėstytų principų įgyvendinimo“. SESV 103 straipsnio 2 dalyje nurodyti pavyzdžiai, kaip Taryba gali tą tikslą pasiekti. C punkte nurodyta, kad Taryba „prireikus [gali] apibrėžti [SESV 101 straipsnio] nuostatų taikymo įvairiose ūkio šakose sritį“.

73. Būtent dėl aiškiai *neprivalomojo* to veiksmo pobūdžio SESV 103 straipsnio 2 dalies c punktas skiriasi nuo b punkto ir nuo *reikalavimo* „įgyvendinti“ SESV 101 straipsnio 3 dalį. Iš tiesų SESV 103 straipsnio 2 dalies c punkte vartojamas žodis „prireikus“ [50] aiškiai nurodo, kad SESV 101 straipsnyje numatytų principų taikymo sritis *įprastai* turėjo apimti visą ekonomiką, Tarybai sprendžiant, ar dėl konkrečių ekonomikos šakų nuo tos įprastos padėties reikia nukrypti.

74. Būtinybė kurti bendrą rinką, kuria grindžiama ta tvarka, yra keistoka: savaime suprantama, kad SESV 101 straipsnio taikymo sritis galėjo būti numatyta siekiant palaipsniui, „nedidelėmis“ dalimis išplėsti Sąjungos konkurencijos teisės taikymo sritį. Taip konkrečioje transporto srityje pirmenybė galėjo būti teikiama tiems (konkrečiam) sektoriui taikomiems metodams, o ne (bendroms) konkurencijos taisyklėms, kaip buvo padaryta bendros žemės ūkio politikos atveju [51].

[49] Žr. Reglamento Nr. 1/2003 45 straipsnį.

[50] Panašiai *v případě potřeby* redakcijoje čekų k.; *in voorkomende gevallen* nyderlandų k.; *eventualmente* italų k.; *le cas échéant* prancūzų k.; *gegebenfalls* vokiečių k.; *eventualmente* ispanų k.

[51] Šiuo klausimu žr. SESV 42 straipsnį ir 2017 m. lapkričio 14 d. Sprendimą *APVE ir kt.* (C-671/15, EU:C:2017:860, 36–38 punktai).

75. Bet taip nėra [52]. Todėl, visų pirma atsižvelgdamas į SESV 101 ir 103 straipsnių struktūrą, manau, kad Sutartyje numatytas požiūris yra visapusiškas konkurencijos taisyklių taikymas visoms ekonomikos šakoms. Siekiant įgyvendinti tą uždavinį joje nustatyta paprastai neribota SESV 101 straipsnio taikymo sritis *ratione materiae* siekiant sukurti veikiančią bendrąją rinką [53], kuriai SESV 103 straipsnio 2 dalies c punkte numatyta išimtis dėl konkretaus sektoriaus taikoma tik „prireikus“.

76. Priešingai, nei savo pastabose teigia atsakovės ir Komisija, reglamentai Nr. 17/62 ir 3975/87 neįrodo, kad Taryba siekė apriboti SESV 101 straipsnio 1 dalies taikymo sritį *ratione materiae*. Vietoje to Reglamente Nr. 17/62 iš esmės buvo nustatyta *procedūrinė* sistema, pagal kurią Komisija taikė (tuometines) EEB sutarties 85 straipsnio 1 ir 3 dalis (dabar – SESV 101 straipsnio 1 ir 3 dalys) [54]. Jame nieko nebuvo nurodyta apie SESV 101 straipsnio 1 dalies taikymo sritį *ratione materiae*. Be to, Tarybos reglamente (EEB) Nr. 141/62, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas Nr. 17/62, buvo tik nurodyta, kad pagal Reglamentą Nr. 17/62 nustatyta *administracinė* sistema neturėtų būti taikoma transporto sektoriui (taigi, ir oro transportui) [55]. Tačiau ta išimtis nesusijusi su SESV 101 straipsnio 1 dalies taikymo sritimi *ratione materiae*, kai tą nuostatą oro transporto sektoriui taiko nacionaliniai teismai.

77. Galiausiai Reglamente Nr. 3975/87 iš dalies reglamentuotas tik *administracinis* Sąjungos konkurencijos taisyklių taikymas oro transporto sektoriui. Kaip paaiškinta to reglamento antroje konstatuojamojoje dalyje, tas dalinis reglamentavimas buvo būtinas, nes „Komisija [neturėjo] priemonių tiesiogiai tirti įtariamų Sutarties 85 ir 86 straipsnių pažeidimų oro transporto sektoriuje“ [56]. Tačiau tame reglamente vėl nenustatyta jokio SESV 101 straipsnio 1 dalies taikymo srities nacionaliniuose teismuose nagrinėjant privačius ieškinius dėl žalos atlyginimo apribojimo.

78. Kitaip tariant, visa tvarka, pagal kurią (dabartinis) SESV 101 straipsnis tariamai nebuvo taikomas oro transporto sričiai, buvo susijusi tik su toje nuostatų numatytų principų *administraciniu* vykdymo užtikrinimu [57]. Reglamentai Nr. 17/62 ir Nr. 3975/87 neturėjo įtakos *teisminiam* principų, kurie dabar numatyti SESV 101 straipsnio 1 dalyje, taikymui, kurį atliko nacionaliniai teismai, neviršydami atitinkamų savo įgaliojimų, kuriuos jie nepriklausomai turėjo pagal nacionalinę teisę [58]. Šiuo klausimu iš tiesų pritariu ieškovėms ir ELPA priežiūros institucijai: tam „lygiagrečiam būdui“ galimai užtikrinti SESV 101 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto draudimo vykdymą Tarybos priimti antrinės teisės aktai neturėjo įtakos.

79. Taigi, nesant jokių konkrečių nacionalinės teisės nuostatų, kuriose būtų reglamentuotas SESV 101 straipsnio teisminis taikymas, *Rechtbank Amsterdam* (Amsterdamo apylinkės teismas) negali būti draudžiama taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalį oro transporto sektoriui, kai ta nuostata

[52] Sprendimo *Asjes* 45 punktas.

[53] Šiuo klausimu žr. 1999 m. birželio 1 d. Sprendimą *Eco Swiss* (C-126/97, EU:C:1999:269, 36 punktas).

[54] Žr., pavyzdžiui, Reglamento Nr. 17/62 antrą, šeštą ir aštuntą konstatuojamąsias dalis. Taip pat žr. to reglamento 2 straipsnį, 6 straipsnio 1 dalį, 8 straipsnio 1 dalį ir 9 straipsnio 3 dalį.

[55] Kaip paaiškinta Reglamento Nr. 141/62 pirmoje konstatuojamojoje dalyje. Taip pat žr. jo 1 straipsnį.

[56] Žr. Reglamento Nr. 3975/87 antrą konstatuojamąją dalį.

[57] Kaip pati Komisija paaiškino savo pastabose byloje *Asjes*, „87 straipsnyje [susijusiame su EEB sutarties 85 straipsnio taikymo sritimi *ratione materiae*] nurodytų įgyvendinimo priemonių nebuvimas nereiškia, kad nacionaliniai teismai prireikus negali priimti sprendimo dėl susitarimo ar konkrečių veiksmų suderinamumo su konkurencijos taisyklėmis, nes tos taisyklės turi tiesioginį poveikį“.

[58] Kaip jau paaiškinta šios išvados 43–47 punktuose, tiesiog paskirstant administracinę kompetenciją atlikti tam tikrus galimų konkurencijos teisės pažeidimų tyrimus tais reglamentais taip pat netiesiogiai paskirstyta kompetencija atlikti tų administracinių sprendimų teisminę kontrolę (žr. atitinkamai Reglamento Nr. 17/62 9 straipsnį ir Reglamento Nr. 3975/87 7 straipsnį). Tačiau tos nuostatos, žinoma, vėl neturėjo jokio poveikio kitiems galimiems SESV 101 straipsnio teisminio taikymo atvejams bet kurių *kitų rūšių procesuose*, kai nacionaliniuose teismuose atsirado būtinybė tą nuostatą taikyti.

jame remiamasi prašant priimti deklaratyvų sprendimą ir priteisti žalos atlyginimą dėl atsakovių antikonkurencinių veiksmų iki 2004 m. gegužės 1 d., susijusių su Sąjungos–trečiųjų šalių maršrutais.

C. EEE susitarimo 53 straipsnio ir Sąjungos pirminės teisės konkurencijos taisyklių ryšys

80. Norvegijos vyriausybė ir ELPA priežiūros institucija teigia: kadangi EEE susitarimo 53 straipsnis iš esmės yra identiškas SESV 101 straipsniui, pagal vientisumo principą reikalaujama, kad tos dvi nuostatos būtų aiškinamos vienodai. Per posėdį ELPA priežiūros institucija taip pat paaiškino, kad SESV 104 straipsniui lygiavertės nuostatos nebuvimas EEE susitarime tokiam vientisam SESV 101 straipsnio ir EEE susitarimo 53 straipsnio aiškinimui neturėtų įtakos, nes bet kuriuo atveju SESV 104 straipsniu SESV 101 straipsnis neapribojamas.

81. Komisija pritaria, kad SESV 101 straipsnį ir EEE susitarimo 53 straipsnį reikia aiškinti nuosekliai. Tačiau per posėdį ji abejojo, ar SESV 104 straipsniui lygiavertės nuostatos nebuvimas neturėtų įtakos tai užduočiai, ypač atsižvelgiant į tai, kad SESV 104 ir 105 straipsnių poveikis būtų panaikinti nacionalinių teismų kompetenciją tiesiogiai taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalį.

82. Šiuo klausimu atsakovės laikosi tokios pačios nuomonės kaip ir Komisija. Jų nuomone, pagal SESV 104 ir 105 straipsniuose numatytą „pereinamojo laikotarpio tvarką“ SESV 101 straipsnio 1 dalis neturėjo tiesioginio poveikio, todėl EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalis taip pat turėjo būti aiškinama kaip neturinti tiesioginio poveikio iki tol, kol Jungtinis komitetas paskelbė, kad nuo 2005 m. gegužės 19 d. Reglamentas Nr. 1/2003 yra taikomas EEE.

83. Atsižvelgdamas į šios išvados B dalyje išdėstytas išvadas sutinku su Norvegijos vyriausybės ir ELPA priežiūros institucijos pastabomis.

84. Neginčijama, kad EEE susitarimas yra neatskiriama Sąjungos teisės dalis[59]. Jeigu jo nuostatos yra besąlyginės ir pakankamai tikslios, jos turi tiesioginį poveikį valstybėse narėse[60]. Teisingumo Teismas taip pat konstatavo, kad pagal vientisumo principą[61] EEE susitarimo nuostatos, kurios iš esmės yra identiškos Sutarties nuostatoms, turi būti aiškinamos vienodai[62].

85. Atitinkamai SESV 101 straipsnyje ir EEE susitarimo 53 straipsnyje nustatytas draudimas, to draudimo poveikis ir galimai nuo to draudimo leidžianti nukrypti nuostata. Todėl, atsižvelgiant į vientisumo principą, tos dvi nuostatos turi būti aiškinamos vienodai[63]. Taigi, kaip ir

[59] 1999 m. birželio 15 d. Sprendimas *Andersson ir Wåkerås-Andersson* (C-321/97, EU:C:1999:307, 26 ir 27 punktas) ir 2020 m. balandžio 2 d. Sprendimas *Ruska Federacija* (C-897/19 PPU, EU:C:2020:262, 49 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

[60] Šiuo klausimu žr. 1976 m. vasario 5 d. Sprendimą *Conceria Bresciani* (87/75, EU:C:1976:18, 25 punktas) ir 1982 m. spalio 26 d. Sprendimą *Kupferberg* (104/81, EU:C:1982:362, 23 punktas). Dėl EEE susitarimo žr. 1997 m. sausio 22 d. Sprendimą *Opel Austria / Taryba* (T-115/94, EU:T:1997:3, 101 ir 102 punktai).

[61] Žr. EEE susitarimo 6, 105 bei 106 straipsnius ir ELPA valstybių susitarimo dėl Priežiūros institucijos ir Teisingumo Teismo įsteigimo 3 straipsnį.

[62] 2003 m. rugsėjo 23 d. Sprendimas *Ospelt ir Schlössle Weissenberg* (C-452/01, EU:C:2003:493, 29 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija) ir 2009 m. spalio 6 d. Sprendimas *Komisija / Ispanija* (C-153/08, EU:C:2009:618, 48 ir 49 punktai).

[63] Pagal analogiją žr. 2018 m. gegužės 30 d. ELPA teismo sprendimą *Fjarskipti / Síminn* (E-6/17, 2018 m. ELPA teismo ataskaita, p. 81, 28 punktas).

SESV 101 straipsnio 1 dalies atveju, taip pat reikia pripažinti, kad EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalis turi tiesioginį poveikį ir sukuria teises atitinkamiems asmenims, kurias nacionaliniai teismai turi apsaugoti [64].

86. Atsižvelgdamas į SESV 101 straipsnio ir EEE susitarimo 53 straipsnio poveikio lygiavertiškumą, nematau priežasčių, kodėl šios išvados 55–68 punktuose išdėstytos išvados dėl SESV 101 straipsnio 1 dalies negalėtų būti taikomos ir EEE susitarimo 53 straipsnio 1 daliai. Taigi, nacionaliniai teismai gali taikyti EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalį ir nuspręsti, kad tam tikri antikonkurenciniai veiksmai yra nesuderinami su ta nuostata.

87. Dėl panašių priežasčių, kaip SESV 101 straipsnio atveju, atsakovių argumentus dėl ribotos EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalies taikymo srities *ratione materiae* turiu atmesti. Tiesa, kad EEE susitarimo 21 protokolo 1 straipsnyje nustatyta, kad ELPA priežiūros institucija pirmiausia turi „įgyvendinti [EEE susitarimo 53 straipsnyje] nustatytus principus“. Bent jau dėl to jis atitinka SESV 103 straipsnį. Tačiau bylos medžiagoje nėra jokios informacijos, iš kurios būtų galima spręsti, kad EEE susitarimo 21 protokolo 1 straipsniu buvo remiamasi siekiant apriboti EEE susitarimo 53 straipsnio taikymo sritį ar nacionalinių teismų kompetenciją tą nuostatą taikyti. Iš tiesų, kaip paaiškinau šios išvados 76–78 punktuose, įvairiais Tarybos pagal SESV 103 straipsnio 2 dalies c punktą priimtais antrinės teisės aktais, įtrauktais į EEE susitarimą nuo pranešimo apie juos datos, EEE susitarimo 53 straipsnio taikymo sritis *ratione materiae* niekada nebuvo ribojama.

88. Tai išvadai neturi įtakos, kad EEE susitarime nėra SESV 104 straipsniui lygiavertės nuostatos. Kaip jau paaiškinau šios išvados 44 punkte, SESV 104 straipsnio poveikis nėra apriboti struktūrinę SESV 101 straipsnio taikymo sritį ar jo taikymą. Taigi, tai, kad tokia nuostata nenustatyta, EEE susitarimo 53 straipsnio taikymo sričiai ar taikymui neturi įtakos. Bet kuriuo atveju SESV 104 straipsniu buvo siekiama užpildyti spragą laikotarpiu nuo Sutartyje numatytų konkurencijos taisyklių įsigaliojimo iki tol, kol Taryba nustatys administracinę SESV 101 straipsnio, ypač jo 3 dalies, įgyvendinimo tvarką [65].

89. Vis dėlto EEE susitarimo atveju tokio pereinamojo laikotarpio net nebuvo. Pagal EEE susitarimo XIV priedą reglamentai Nr. 17/62, Nr. 141/62 ir Nr. 3975/87 buvo įtraukti į tą susitarimą nuo pranešimo apie jį dienos. Be to, EEE susitarimo 56 straipsnis tai išvadai neturi įtakos, nes jame tiesiog nustatyta bendra (ir duopolizuota) Komisijos ir ELPA priežiūros institucijos kompetencija taikyti EEE susitarimo 53 straipsnį [66].

90. Manau, kad taip pat nėra jokių EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalies taikymo srities *ratione materiae* apribojimų, dėl kurių ieškovėms būtų trukdoma remtis EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalies tiesioginiu poveikiu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiame teisme, prašant to teismo priimti deklaratyvų sprendimą ir priteisti žalos atlyginimą dėl atsakovių veiksmų iki 2005 m. gegužės 19 d., kuriais buvo derinami įvairūs kainos už krovinių vežimo oro transportu paslaugas Sąjungai nepriklausančių EEE šalių–trečiųjų šalių maršrutais elementai.

[64] Ten pat, 29 ir 32 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija. Taip pat žr. 2018 m. rugsėjo 17 d. ELPA teismo sprendimą *Nye Kystlink AS / Color Group AS ir Color Line AS* (E-10/17, 2018 m. ELPA teismo ataskaita, p. 293, 71 punktas).

[65] Žr. šios išvados 30–33 punktus.

[66] Žr. Pranešimo dėl nacionalinių teismų ir ELPA priežiūros institucijos bendradarbiavimo taikant EEE susitarimo 53 ir 54 straipsnius (OL C 112, 1995, p. 7) 29 punktą.

D. Platesnis kontekstas: viešas ir privatus konkurencijos taisyklių vykdymo užtikrinimas

91. Nors tai yra prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo pateikto klausimo dalis, atsižvelgdamas į šioje išvadoje jau padarytas išvadas nemanau, kad būtina atskirai aptarti Reglamento Nr. 1/2003 6 straipsnio pobūdį. Iš tiesų, kaip nurodyta pirmesnėse dalyse, valstybių narių teismai visada turėjo kompetenciją taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalį (joje numatytą materialinės teisės draudimą), *neviršydami savo atitinkamų įgaliojimų* ir *jų nagrinėjamų bylų tikslais*. Todėl Teisingumo Teismui nėra reikalo šios bylos aplinkybėmis nagrinėti, ar Reglamento Nr. 1/2003 6 straipsnis buvo antrinės teisės šaltinis, numatantis įgaliojimus, ir nuo kokio momento.

92. Vėl noriu pabrėžti „atitinkamus įgaliojimus“, kuriuos tie nacionaliniai teismai jau turi pagal nacionalinę teisę. Kaip teisingai nurodo atsakovės ir Komisija, pagal SESV 103 ir 104 straipsniuose numatytą „pereinamojo laikotarpio tvarką“ nacionaliniams teismams nebuvo suteikta jokių aiškių įgaliojimų. Iš tiesų, nesant jokios nacionalinės teisės nuostatos, kurioje tai būtų aiškiai nurodyta, nacionaliniai teismai pagal SESV 101 straipsnio 1 dalį ar EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalį negali įgyti jokių tyrimo ar baudžiamojo persekiojimo įgaliojimų, panašių į tuos, kurie suteikti valstybių narių kompetentingoms administracinėms institucijoms, kurioms paprastai pavedama tirti konkurencijos teisės pažeidimus specialiame administraciniame ar netgi baudžiamajame procese. Tačiau pagal tą pačią logiką pagal tą sistemą iš nacionalinių teismų jokių įgaliojimų *taip pat nebuvo galima atimti*. Paprastai tariant, pagal tą konstitucinę sistemą nacionaliniams teismams nebuvo suteikta jokių įgaliojimų ir jokių įgaliojimų iš jų nebuvo atimta. Jokiais Sąjungos pirminės ar antrinės teisės aktais nebuvo siekiama apriboti nacionalinių teismų kompetencijos tiesiogiai taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalį ar EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalį, kai tomis nuostatomis remiamasi tų teismų nagrinėjamose bylose, siekiant apsaugoti subjektyvias teises, kylančias iš Sąjungos teisės.

93. Tai aiškiai matyti iš ieškovių šioje byloje pareikšto ieškinio dėl atsakomybės pripažinimo. Kaip ir bet kuris kitas Europos Sąjungos nacionalinis teismas, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi kompetenciją nustatyti tokią atsakomybę pagal atitinkamas nacionalines taisykles. Siekiant įvertinti neteisėtą veiksmą, dėl kurio tokia atsakomybė kilo, klausimas, ar įmonė pažeidė savo teisinius įsipareigojimus, paprastai yra pirmasis elementas, kurį šiuo klausimu reikia nustatyti. Tačiau savaime suprantama, kad tas vertinimas susijęs su sprendimu dėl galimos atsakomybės (pagal privatinę teisę), o ne su viešosios teisės (ir administracinių institucijų užtikrinama) vykdymo užtikrinimo tvarka.

94. Jeigu būtų kitaip, tokie ieškiniai dėl vykdymo užtikrinimo visada būtų „tęsinys“ ir iš esmės priklausytų nuo pagal viešąją teisę prieš tai priimto sprendimo šiuo klausimu (o dėl taikymo srities galbūt net su juo visiškai sutaptų). Visais kitais atvejais „atskiri“ ieškiniai į SESV 101 straipsnio 1 dalies taikymo sritį nepatektų.

95. Vis dėlto tas požiūris (arba neabejotinai tas rezultatas) tiesiog nesuderinamas su sistemos pobūdžiu ir Teisingumo Teismo jurisprudencija[67]. Žinoma, atsižvelgiant į gana didelę įrodinėjimo pareigą, kuri greičiausiai tektų bet kuriam ieškovui, teikiančiam „atskirą“ privatinės teisės ieškinį dėl konkurencijos teisės pažeidimų, praktikoje tokie ieškiniai greičiausiai bus reti. Todėl viešosios

[67] Žr., be kita ko, 2001 m. rugsėjo 20 d. Sprendimą *Courage ir Crehan* (C-453/99, EU:C:2001:465, 26 punktas); 2006 m. liepos 13 d. Sprendimą *Manfredi ir kt.* (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 60 punktas); 2012 m. lapkričio 6 d. Sprendimą *Otis ir kt.* (C-199/11, EU:C:2012:684, 41 punktas); 2013 m. birželio 6 d. Sprendimą *Donau Chemie ir kt.* (C-536/11, EU:C:2013:366, 21 punktas); 2011 m. birželio 14 d. Sprendimą *Pfleiderer* (C-360/09, EU:C:2011:389, 28 punktas); 2014 m. birželio 5 d. Sprendimą *Kone ir kt.* (C-557/12, EU:C:2014:1317, 21 punktas); 2019 m. kovo 14 d. Sprendimą *Skanska Industrial Solutions ir kt.* (C-724/17, EU:C:2019:204, 25 punktas); 2019 m. gruodžio 12 d. Sprendimą *Otis Gesellschaft ir kt.* (C-435/18, EU:C:2019:1069, 22 punktas).

institucijos, kaip antai Komisijos, sprendimas lygiagrečiame ar ankstesniame tyrime greičiausiai bus labai svarbus reiškiant „atskirus“ ieškinius[68]. Tačiau būtų neteisinga teigti, kad teisiniu požiūriu nuoseklumo ir derinimo būtinybė šioje teisės srityje reiškia, kad nacionaliniams teismams neleidžiama įgyvendinti savo pareigų pagal Sąjungos ir nacionalinę teisę, t. y. apsaugoti individualias teises, taip pat kylančias iš tiesiogiai veikiančių Sąjungos teisės nuostatų.

96. Ypatingas tokio pasiūlymo pobūdis tampa dar akivaizdesnis atsižvelgiant į standartinį būdą, kuriuo užtikrinamas bet kurios kitos administracinės teisės srities, pavyzdžiui, aplinkos teisės, visuomenės sveikatos, viešojo saugumo ar darbo saugos taisyklių, nuostatų vykdymas. Tose srityse greičiausiai bus paskirta speciali nacionalinė valdžios institucija, kuriai pavesta atitinkamų materialinių normų priežiūra ir vykdymo užtikrinimas. Tačiau ar galima teigti, kad vien dėl to, kad atitinkama viešoji institucija neatliko tyrimo ar nevykdė baudžiamojo persekiojimo (arba vykdė, tačiau dėl kokių nors priežasčių administracinį procesą nutraukė arba apribojo), dėl tų pačių veiksmų galimai žalą patyręs asmuo negali pareikšti privatinės teisės reikalavimo atlyginti žalą?

97. Dėl visų šių priežasčių negaliu sutikti su *High Court of England and Wales* (Anglijos ir Velso aukštasis teismas) įžvalgia analize sprendime *Emerald Supplies Ltd / British Airways Plc*[69], kurią nurodė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas ir aptarė šios bylos šalys. Kaip siekiau parodyti pirmesnėse šios išvados dalyse, pirma, kad nacionaliniai teismai turėtų kompetenciją nepriklausomai taikyti SESV 101 straipsnio 1 dalį, atsižvelgdami į savo atitinkamus įgaliojimus, jau numatytus nacionalinėje teisėje, pavyzdžiui, nagrinėdami ieškinius dėl žalos atlyginimo, nebuvo reikalinga jokia aiški Sąjungos teisės nuostata dėl įgaliojimų suteikimo, priešingai nei administracinio vykdymo užtikrinimo atveju[70]. Antra, manau, kad Sprendimas *de Geus*, Sprendimas *Asjes* ir Sprendimas *Saeed* yra iš dalies pasenę. Jie negali būti taikomi konkrečiomis pagrindinės bylos aplinkybėmis, nes pagrindinėje byloje nekilo jokių klausimų, kurie lėmė tuose sprendimuose taikomą požiūrį[71].

98. Kitaip tariant, nors visiškai pripažįstu SESV 101 straipsnio vidinio nuoseklumo būtinybę, atsižvelgdamas į konkrečias šios bylos aplinkybes paprasčiausiai nesutinku su *pars pro toto* supaprastinimu, kurį nurodo kai kurios suinteresuotosios šalys. Tai, kad tam tikrais laikotarpiais *procedūros dalis*, skirta taikyti SESV 101 straipsnį administraciniu aspektu, buvo centralizuota, negali reikšti, kad *niekas kitas* negalėjo taikyti šios nuostatos *esmės*, įskaitant atvejus, kai išimtys aiškiai nėra galimos.

99. Ši byla iš tiesų buvo įdomi kelionė į praeitį, o gal net užsiėmimas teisine archeologija, siekiantis 1962 metus. Tačiau, nors ši išvada iš tiesų yra smarkiai apribota ta dabar jau pasenusia teisine sistema, logika, kuria joje vadovaujamasi, tokia nėra. Struktūriniu lygiu Sąjungos teisės nuostatos, kurios turi tiesioginį poveikį, paprastai yra vykdytinos nacionaliniuose teismuose, neatsižvelgiant į tai, kad administracinė kompetencija (jos dalis) užtikrinti jų vykdymą galimai centralizuota tam tikrose administracinėse institucijose. Konkrečiai konkurencijos teisėje tai reiškia, kad įmonės, pažeidusios sąžiningos konkurencijos taisykles, negali išvengti atsakomybės dėl to, kad

[68] Taip pat, siekiant išvengti prieštaringų sprendimų rizikos apskritai, žr. 2000 m. gruodžio 14 d. Sprendimą *Masterfoods ir HB* (C-344/98, EU:C:2000:689, 59 ir 60 punktai), prireikus teikiant prašymą pagal bylą *Zwartveld* – žr. 1990 m. liepos 13 d. Nutartį *Zwartveld* ir kt. (C-2/88-IMM, EU:C:1990:315, 22 punktas).

[69] 2017 m. spalio 4 d. *High Court of Justice of England and Wales, Chancery Division* (Anglijos ir Velso aukštasis teismas, Kanclerio skyrius) sprendimas *Emerald Supplies Ltd / British Airways Plc* [2017] EWHC 2420 (Ch), patvirtintas 2019 m. sausio 29 d. *Court of Appeal of England and Wales (Civil Division)* (Anglijos ir Velso apeliacinis teismas, Civilinių bylų skyrius) sprendimu *La Gaitana Farms SA ir Ors / British Airways Plc* [2019] EWCA Civ 37.

[70] Plg. su Sprendimu *Emerald Supplies Ltd / British Airways Plc* [2017] EWHC 2420 (Ch), 41–52 punktai.

[71] Plg. su Sprendimu *Emerald Supplies Ltd / British Airways Plc* [2017] EWHC 2420 (Ch), 53–63 punktai.

administracinis vykdymo užtikrinimas nenumatytas, ir turi tikėtis, kad šalys, kurioms jos galimai padarė žalos, tiesiogiai valstybių narių kompetentinguose teismuose pareikš ieškinius dėl žalos atlyginimo.

V. Išvada

100. Siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į *Rechtbank Amsterdam* (Amsterdamo apylinkės teismas, Nyderlandai) pateiktą prejudicinį klausimą:

Šalis, kuri galimai patyrė žalą dėl oro vežėjų taikomos kainos už krovinių vežimo oro transportu paslaugas maršrutais tarp oro uostų Europos Sąjungoje ir (arba) Europos ekonominėje erdvėje ir oro uostų tose teritorijose ir trečiosiose šalyse įvairių elementų derinimo, nacionaliniame teisme gali remtis SESV 101 straipsnio 1 dalies ir Europos ekonominės erdvės susitarimo 53 straipsnio 1 dalies pažeidimu, prašydama to teismo priteisti iš tų vežėjų kompensaciją net už laikotarpius, kai dar buvo taikomi ES sutarties 104 ir 105 straipsniai.